

TILBAGE TIL SCHOPENHAUER?

Volker Spierling (Hrsg.): *Schopenhauer im Denken der Gegenwart*, München, Piper 1987, 336 s., 42 DM,-; Rüdiger Safranski: *Schopenhauer und die wilden Jahre der Philosophie/Eine Biographie*, München, Hanser 1987, 557 s., 50 DM.

Der består et tragi-komisk skæbnefællesskab mellem Schopenhauer og Nietzsche. Virkningshistorisk blev de placeret og præsenteret som "digtere", som "subjektive" tænkere, der faldt bag om et bestemt videnskabsideal og derved aldeles overladt til den almindelige læseverdens tilbøjeligheder. Hvor trivial denne konstatering end kan synes at være, så er den dog stadig af betydning for fagfilosofiens generelle opfattelse af Arthur Schopenhauer. På trods af, at faglitteraturen om Schopenhauer i årtier har været uoverskuelig, så er den forblevet stort set uinteressant. De talrige dissertationer drejer sig enten om systematiske petitesser eller overordnede filosofihistoriske struktureringer. Medens Nietzsche efter den sidste krig konstant har været i frugtbar cirkulation, synes Schopenhauers værk fremdeles at udgøre et stille refugium, hvor der ikke tænkes videre eller podes, men hvor der hviles ud i stor-teoretisk forstand. Villy Sørensen har begrundet det i, at Schopenhauers system er så afrundet eller lukket om sig selv, at man hurtigt bliver færdig med det.

Medens den teoretiske fantasi ikke har kunnet bevæge sig på det schopenhauerske fundament - indtil nu -, har forholdet været omvendt i "litteraturen". Her blev det antipodiske forhold mellem Schopenhauer og Nietzsche livligt turneret i første halvdel af århundredet. Tolstoj, Strindberg, Proust, Mann, Beckett og Borges, der lærte sig tysk for at studere Schopenhauer, som han satte højere end Goethe. Pontoppidans Lyk-

ke-Per holder stadig, som bidrag til denne livsanskuelsesdebat.

Men nu tyder noget på, at dette skisma også er under afvikling for Schopenhauers vedkommende. I den sidste håndfuld sæsoner har der udgivelsesmæssigt verseret en veritabel "Schopenhauer-Welle" i Tyskland. Man har ikke alene genudgivet alt fra hans hånd, også sekundærlitteraturen er eksploderet. To af de seneste udgivelser skal her omtales.

Det er tilsyneladende et gennemgående træk, at de nye receptioner sker i en radikal opposition til de sidste 75 års forvaltning af Schopenhauers filosofi. En forvaltning, der netop var teoretisk frigid og udpræget konservativ. Lidt karrikeret - men også kun lidt - kan man tale om en Schopenhauerkult, en sluttet meninghed af absolut troende, der tilbad Schopenhauers grænseløse livsvisdom i det såkaldte "Schopenhauer Gesellschaft". I Schopenhauer fandt advokater, læger og direktører en egnet drapering af den daglige kynisme - en moralist uden moral, der i Schopenhauer Selskabet fandt sin adækvate form for selskabelighed.

Allerede i første årgang af Selskabets "Schopenhauer Jahrbuch" nås afsindige højder. Maria Grosners - alvorligt mente - "oversættelse" af den kristne trosbekendelse til "schopenhauersk", er ubetalelig i al sin væde. Sådanne tekstkatastrofer modsvares af mere håndfaste mærkværdigheder. I 1985 jordede Selskabet sin mangeårige formand, Arthur Hübscher, i Schopenhauers gravmæle. Nu ligger han der, under en mindre sten end forbilledet - ganske vist. En sådan døds-kult bidrager vissevis ikke til udbredelsen af kendskabet til Schopenhauers filosofi.

"Vores bog - Schopenhauers i nutidens tænkning - forstår sig ikke som et mindesmærke. Den som vil forevige Schopenhauer går fejl af ham, når ikke til en kritisk stil-

lingtagen", skriver Volker Spierling i indledningen til et bind med 23 bidrag angående Schopenhauers aktualitet, han har redigeret. Alligevel holder titlen langtfra, hvad den lover. Der er stadig for meget pillearbejde og pjankereri, for lidt selvstændig tænkning, for meget føleri. I forskellige bidrag sættes Schopenhauer i relation til Indien, Böhme, den moderne konstruktivisme, hvilket alt sammen går an som detailstudie, men ikke just gør Schopenhauers aktuelle indflydelse mere plausibel og begrundet, men alene synes at ville demonstrere et hjerteligt: "Se, det siger Schopenhauer da også!".

Richard Kühnl's bidrag, "Die grossen Frage der Epoche und die Antwort Schopenhauers", demonstrerer - ufrivilligt - eksemplarisk de vanskeligheder, der er forbundet med at recipere Schopenhauer. I forlængelse af Lukacs uopslidelige irrationalisme-kritik, fremstilles Schopenhauer som apologet for den tyske restauration, og aktuelt som tilflugtssted for skuffede ungdomsoprørere. Fem elementer i Schopenhauers filosofi er her afgørende. Pessimismen med hensyn til fornuftens muligheder i forhold til erkendelsen, historien og samfundet. For det andet antropologisering og ontologisering af de samfundsmæssige forhold. Begrundelsen af egoismen som uforanderlig bestemmende naturkraft. Isoleringen af individet over for enhver samfundsmæssig, solidarisk ansvarlighed. Og endelig foragten for alle undertrykte lag og klasser. Med et snuptag vil Kühnl så dramatisere den aktuelle interesse for Schopenhauer, til at udgøre en forløber for en ny form for fascisme. Problemet ved en sådan type læsning er, at der næppe kan indvindes noget afgørende falsificerende mod den. Kun, at den er udtryk for et forsøg på at likvidere den teoretiske fantasi ved hjælp af diskriminerende og mistænkkeliggørende forbud. Hvad enten det har drejet sig om Nietz-

sche, Spengler, Heidegger, Jünger eller Benn, møder diskursen regelmæssigt en bestemt type "gendrivelse" formuleret på Menneskehedens vegne. Man søger at installere "sorte huller" for tanken, man råber på tavsheden og underforstår et smudsigt begreb om åndelig hygiejne. - En legitimationsform, som stadig er udbredt i Østtyskland, hvor den forhindrer læsning af Nietzsche.

En helt anderledes vital strategi anvender Wolfgang Schirmacher, når han skriver: "Nøglen til Schopenhauer ligger ikke - som hans frafaldne mesterelev Friedrich Nietzsche sagde - i hans liv, men heller ikke i hans værks bogstaver, som filologerne mener. Det er stemningen i hans tænkning, det kommer an på". Denne type perspektivering giver interpretet et stort rum, men Schirmacher er i stand til at møblere det meningsfuldt - på sine præmisser. Som en af de få bidragydere er han i stand til at give et bud på Schopenhauers overordnede aktualitet. Schirmacher har tidligere beskæftiget sig med Heideggers teknik-refleksioner, med genteknologien og Schopenhauers etik som livsform. Titlen på bidraget er intet mindre end "Schopenhauers Ethik im 21. Jahrhundert".

Schopenhauers etik opfordrer til mortifikation af viljen til liv, til et pludseligt og dramatisk afkald på liv. Det liv som skal afdødes er et liv begrebet og erfaret som nogen overlevelse, kamp og lidelse. Schirmachers bud er nu, at denne annihilations-etik i dag kan fremstilles som en livets etik. I skæret af atomtrussel og miljøkatastrofer, læser Schirmacher Schopenhauers etik som et forsøg på at besejre død og undergang med død og undergang. En radikal tænkning, der bekriger fjenden med hans egne midler. Mennesket må vende sig mod sin egen natur, det må i en vis forstand begå selvmord, for at nå frem til Det Andet, som ikke er identisk med den nøgne og kynisk over-

levelse. "Negationen rammer viljen til overlevelse, ikke livet selv. For liv skal jo netop først muliggøres gennem den konsekvente fornægtelse af viljen", hedder det. Uanset hvor problematisk en sådan læsning er, knytter den aktuelt an til den "grønne" filosofi og den verserende teknologidebat. Som sådan er den et bidrag til Schopenhauers aktualitet.

I en noget anden tone foregår Volker Spierlings bidrag, på trods af, at han afslutter med en henvisning til atombomben. Spierlings ærinde er, at rekonstruere en bestemt filosofisk metode, der skulle ligge implicit i Schopenhauers tænkning, en metode, der kan minde en del om Nietzsches "Perspektivismus".

Spierling vender sig - som Schirmacher - mod den ukritiske hyldest af Schopenhauer. Det gælder i stedet om at fastholde Schopenhauer som de frygtelige sandheders mand. Og i anden række: at begribe denne filosofiske radikalitets metode.

Spierlings overordnede tese drejer sig om en "Kopernikanischer Drehwende" hos Schopenhauer. En "Drehwende", som altså skulle være forskellig fra Kant's "Wende". Udgangspunktet for denne tese er, at Schopenhauers filosofi egentlig ikke er et system, men en tankeorganisme. Til forskel fra systemet har organismen en cirkulær struktur, hvor delene ikke er subordineret helheden, men står i et koordineret forhold til hinanden, således at ingen er først og ingen er sidst. Det betyder, at der i organismen ikke gives noget **Absolutum**, men serialitet af komplementære standpunktskift.

Fremstillingsteknik giver det Schopenhauer en række vanskeligheder, fordi han netop fastholder datidens filosofiske videnskabsideal, der påbyder inddelinger i etik, naturfilosofi, erkendelsesteori og æstetik. Problemet bliver at begynde, at stige ind i organis-

men. Når Schopenhauer således indleder sit hovedværk - "Die Welt als Wille und Vorstellung" (1818) - med en bog om erkendelsesteori, må han til stadighed forudsætte, at læseren allerede kender de efterfølgende bøger. I og for sig kan problematikken illustreres med Michel Foucaults kokette indledning i "Talens forfatning": "Snarere end at tage ordet ville jeg have været omkranset af det, og ført langt hinsides enhver begyndelse". Medens Foucault i høj grad er bevidst om forhold af denne type, er det fremstillingsmæssige kun sporadisk reflekteret meta-teoretisk hos Schopenhauer. Derfor må den specielle metode, Schopenhauer anvender, også udlæses under anvendelse af en bestemt strategi, for Spierlings vedkommende noget nær en dekonstruktion, hvis man absolut vil.

Spierling foretager denne "dekonstruktion" i tre dimensioner, der alle hviler på Schopenhauers grundliggende indsigt: at tilværelsen har moralsk betydning, at tilværelsen altså ikke kan betragtes som en neutral fakticitet, men derimod befinder sig i en principiel skyldssammenhæng.

Den første "Drehwende" udspiller sig i en erkendelsesteoretisk dimension. Intellectet kan undersøge sig selv på to forskellige måder, som relativiserer og korrigerer hinanden, nemlig en transcendenttalidealistisk og en fysiologisk-materialistisk. I det første perspektiv diskursiveres intellectet som noget ikke-lemeligt, i det andet som noget håndfast kropsligt. Antinomien bedyrer således, at verden på den ene side er i intellectet, på den anden side er intellectet i verden. Ingen af disse opfattelser er i sig selv rigtige, men er udtryk for en komplementær perspektivforskydning. Schopenhauers erkendelsesteoretiske position kan således ikke fastlægges inden for en traditionel standpunkts-dogmatisme, men kunne fx. beskrives som en situationsrelativ oscillation mellem

traditionelle positioner.

Også hvad angår sin metafysik anvender Schopenhauer denne kompensatoriske "venden og drejen" metode, nemlig i den forstand, at det erkendelsesteoretiske "resultat" som helhed placeres i polaritet med det metafysiske postulat om "Ding an sich" som vilje. Med andre ord: "Die Welt als Vorstellung" vendes omkring "Die Welt als Wille" og disse udgør et gensidigt korrektiv, som så tilsammen udgør "Die Welt als Wille und Vorstellung" i sin karakteristiske uophævelige ambivalens. Når viljen sættes som "Ding an sich" er det ikke i absolut forstand. "Ding an sich" er som sådan kun relativ, nemlig i forhold til forestillingsverdenen (Kants "Erscheinung"). "Hvad "Ding an sich" skulle være uden for denne relation har jeg aldrig sagt, fordi jeg ikke ved det", skrev Schopenhauer i 1852. Det metafysiske grundbegreb "Wille" må således karakteriseres som en **benævnelse** i forhold til det, som er os mest bekendt (denominatio a potiori): erfaringen af selvet som et villende subjekt. Schopenhauers metafysik er således udtryk for en abstraktion og refleksion over et empirisk selv-forhold. Derfor kan hans filosofi læses som en **enestående erfaringsnær metafysik**, hvor kroppen, kedsomheden og begæret er afgørende elementære vidnesbyrd og udgangspunkter for en fortolkning, der hele tiden vil se sig som forankret i noget konkret, som den på én og samme gang fravrister og tildeler betydning.

Spierling opfatter selv sin læsning som et forslag til videre forskning, og opfatter ikke Schopenhauers "metode" som en trylleformular. Set i dette perspektiv er den et vigtigt og vægtigt bidrag til en filosofisk reaktualisering af Schopenhauers ejendommelige måde at tænke metafysik på. Men som helhed er den bog, Spierling har redigeret, en skuffelse. Udover de nævnte fortjener Rudolf zur Lippes

"Philosophieren am Ende des Wolens" opmærksomhed, selv om den sandsynligvis er afkast fra hans seneste værk **Anthropologische Grundlagen der Ästhetik** og derfor kun indirekte tematiserer Schopenhauers aktualitet. Som helhed savner udgivelsen et par "tunge drenge".

Det er i år 200 år siden, at Schopenhauer kom til verden og nu får han så sin første egentlige biograf: Rüdiger Safranski. Safranski er et fund til denne opgave og hans bog forrygende. Safranski har i eet hug sabelt de gængse filologiske strækmarker af fodnoter væk, som i reglen forvandler biografier af denne type til uspiselige størrelser. Safranski går ikke ind på alenlange diskussioner **pro et contra** om diverse togtider og broforbindelser. I stedet er der en uendelig lethed og bevægelighed i foredraget, en friskhed, der er velgørende og reelt mere aktualiserende og meningsfuld end bidragene hos Spierling.

Safranski har altså ikke skrevet en traditionel biografi, men en fascinerende hybridform af biografi, filosofi- og kulturhistorie. "Denne bog er en kærlighedserklæring til filosofien. Hvad der engang fandtes: at tænke gud og verden med bankende hjerte. Den store forundring over, at noget er og ikke intet. Bogen kigger tilbage på en forsvunden verden, da filosofien endnu engang, for sidste gang måske, stod i pragtfuld blomst. Filosofiens vilde år: Kant, Fichte, Schelling, romantikkens filosofi, Hegel, Feuerbach, den unge Marx. Så ophidsende og ophidset var egentlig aldrig tidligere blevet tænkt". Sådan intonerer Safranski og man forstår, at her drejer det sig ikke alene om Schopenhauer, men om sammenhænge. Det handler om en epoke, og et liv og et værk i denne epoke. Hvad filosofien gør ved Schopenhauer, og Schopenhauer ved filosofien. Man forstår endvidere,

at biografiens forudsætninger er det 20. århundrede. De vilde år er forbi. Det kommer også til udtryk i litteraturlisten, som Safranski indleder med en fortegnelse over værker, der har inspireret ham særligt. Blandt navnene er Heidegger, Foucault, Sloterdijk og Sartre. Ikke fordi nogen af dem indtager væsentlige roller i fremstillingen, men de synes at have udgjort den kontravægt, der har forhindret Safranski i at fortabe sig i sit enorme materiale, og i stedet gjort ham i stand til at skrive med en indlevelse, der appellerer til en moderne læser. Safranski er en offensiv og selvsikker biograf, han vil ikke kun referere, han har også en mening om det.

På den ene side er der Schopenhauer som person. I Schopenhauer Samfundet skal Safranski fremdeles ikke regne med en plads i Schopenhauers grav. Et ualmindeligt dumt svin, det er indtrykket af personen Schopenhauer. Symptomatisk er her portrættet af moderen Johanna. Historien er den, at hun bliver gift ung med Heinrich - en lidt giftig og depressiv type. Da faderen begår selvmord, flytter Johanna til Weimar, for at realisere sig selv, som man ville have sagt for år tilbage. Hun bliver en af de mest populære tyske forfattere og vinder Goethes udelte fortrolighed. Arthur sidder tilbage i Hamburg og kan ikke vælge mellem filosofien og faderens købmandserhverv. Johanna tager den raske beslutning og beordrer ham til universitetet i Gotha. Schopenhauer tilgiver aldrig sin mor, at hun skal leve lykkeligt uden Heinrich, og han er til stadighed modbydeligt mistænksom. I reglen ser man da Johanna fremstillet som en dum gås, og Schopenhauers værste urmeligheder fejes ind under tæppet. Men Safranski leverer et imponerende og fascinerende portræt af Johanna uden på nogen måde at undskylde Arthurs paranoide tilbøjeligheder. Den skurrende kontrast mellem et småligt og

ondsindet liv og en storslået filosofi der præker medlidenheden som højeste dyd, står hos Safranski frem i al sin udgrundelige pragt.

Safranskis overordnede fortolkning af Schopenhauers filosofi går i retning af fænomenologien à la Heidegger. Sporadisk kan Safranskis iver efter at fremstille Schopenhauers projekt som en art "Seinsvergewisserung" virke lidt anstrengt. Det er ikke i denne retning, biografien overbeviser. Dens styrke er dens originale og pædagogiske kommentarer, der er præget af en dyb og smittende kærlighed til filosofisk teori. Safranski er derfor i stand til at fremmane et vitalt og spændstigt billede af Schopenhauer og hans filosofi, hvor også bipersonerne (Kant, Goethe, Fichte, Schelling, Hegel etc.) lejlighedsvis træder op.

Rüdiger Safranskis Schopenhauer-biografi bliver ikke den sidste af slagsen, men forhåbentligt kan den danne skole for en ny type biografier, der kan holde den frivole balance mellem virtuos *tour de force* og nøgtern beretning. En sådan form for biografisk idehistorie vil ikke være skolemesteragtigt konserverende, men elementært befordrende for den filosofiske fantasi.

Henrik Ørnstrup